

ONA TILI O'QITISHNING UMUMIY ASOSLARI

Aliboy QAHRAMONOV,
Filologiya fanlari nomzodi,
ISFT instituti katta o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15878006>

Annotatsiya: Til fikrni shakllantirish va bayon qilish, taassurot, his, kechinmalarni ifodalashda muhim o'rin tutadi. Til jamiyat a'zolarining bir-biri bilan o'zaro aloqasi uchun xizmat qiladigan vositadir. Bu vosita qanchalik takomillashsa, fikr shunchalk aniq, ta'sirchan ifodalanadi. Maktabda ona tilini chuqur o'rganish zarurati tilning mana shu asosiy vazifalaridan kelab chiqadi. Maktab ona tili ta'limi oldida turgan bosh talab, ijodiy tafakkur sohibini tarbiyalash, erkin fikrlash va fikr mahsulini har qanday nutq sharoitida bemalol bayon qila oladigan shaxsni yetishtirishdir. Ushbu maqolada ona tili o'qitishning umumiy masalalari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, fikr, tafakkur, ta'lim, metod, o'qituvchi, o'quvchi, dars, til, metodika, nutq, didaktika, maktab.

Аннотация: язык занимает важное место в формировании и выражении мысли, выражении впечатлений, чувств, переживаний. Язык-это средство, служащее для взаимодействия членов общества друг с другом. Чем более усовершенствован этот инструмент, тем яснее, выразительнее выражается мысль. Необходимость углубленного изучения родного языка в школе вытекает из этих основных задач языка. Главным требованием, стоящим перед школьным образованием на родном языке, является воспитание творческого мыслителя, свободомыслия и личности, способной свободно выражать продукт мысли в любых речевых условиях. В этой статье рассматриваются общие вопросы обучения родному языку.

Ключевые слова: родной язык, мысль, мышление, воспитание, метод, учитель, ученик, урок, язык, методика, речь, дидактика, школа.

Annotation: language plays an important role in the formation and statement of thought, expression of impressions, feelings, experiences. Language is a tool that serves for the interaction of members of society with each other. The more refined this tool, the more accurate, impressive the idea is expressed. The need for in-depth study of the native language at school comes from these basic tasks of the language. The main requirement that the school faces in the face of native language education is to educate the creative Contemplator, to think freely and to cultivate a person who can freely state the product of thought in any speech context. This article reflects on the general issues of native language teaching.

Key words: native language, thought, thinking, education, method, teacher, student, lesson, language, methodology, speech, didactics, school.

“TURKIY XALQLAR ADABIYOTIGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMOLAR, OMILLAR, YECHIMLAR”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

*Bugungi kunda biz yangi O‘zbekistonni, yangi
Renessans poydevorini barpo etishdek ezgu
maqsadlarimizga erishishda, hech shubhasiz,
ona tilimizning hayotbaxsh qudratiga tayanamiz.*

Sh. Mirziyoyev

Til – millat tafakkurini rivojlantiruvchi, undagi milliy mafkura, ma’naviy barkamollik, intellektual salohiyatini ko‘rsatib turuvchi asosiy mezon. Til barqaror hodisa, nutq esa beqaror va vaqtinchalik, ya’ni u alohida shaxsning muayyan makon va zamondagi individual-intellektual ko‘rsatkichlari – ilmiy-ijodiy tafakkuri aloqa-aralashuv, ijtimoiy siyosiy ehtiyojlarini kafolatlovchi, xususiy muloqot, ta’sir va aks ta’sir natijasini voqelantiruvchi bosh vosita sanaladi.[2;13].

Ta’limning dunyo ta’lim tizimiga integratsiyalashuvi, insonparvarlashtirish jarayonlariga e’tibor kuchayishi zamonaviy pedagogik texnologiyalarga yangicha yondashuv zarurligini taqozo etmoqda. Jahondagi barcha davlatlar ta’lim tizimida ona tili ta’lim sifatini yaxshilashga alohida e’tibor berib bu jarayon xalqaro tus olmoqda. Zero, yoshlarning intellektual ijodiy fikrlash qobiliyatlari, kreativ fikrlay olish iqtidorlari zamon taraqqiyotining barqaror bosh omili deb e’tirof etiladi. [2;7].

Tillarni o‘rganishda til ta’limining eng samarali intensiv metodlarini ishlab chiqish masalalariga hamisha katta e’tibor qaratib kelingan, til o‘qitish metodlari muntazam takomillashtirib borilgan. O‘qitish metodlari ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining qanday kechishi, o‘qitish jarayonini qanday tashkil etish, qay tarzda olib borish kerakligini belgilab beradi. Bugungi kun o‘qituvchisi har bir mashg‘ulotga kirar ekan, har doim uning oldida darsni qanday tashkil etish kerak, qaysi didaktik materialdan qay tarzda foydalanish kerak, ushbu mavzuni o‘tishda qaysi metodlardan foydalanish samarali bo‘ladi, degan savol turadi. Darsda ko‘zda tutilgan ta’limiy-tarbiyaviy maqsadlarga erishishda o‘qituvchining o‘z mutaxassisligi doirasidagi chuqur bilimi, intellektual salohiyatining o‘zi yetarli emas. Bugungi kun o‘qituvchisi o‘z fani bo‘yicha belgilangan davlat standartlari talablarini, ushbu talablarini bajarishda natijaviylikni ta’minlashning samarali metodlarini va ta’lim oluvchilarning kompetentlik darajasini baholash mezonlarini yaxshi bilishi kerak bo‘ladi.[3;9]

Til yashagan, yashayotgan va bundan keyin yashaydigan avlodlar o‘rtasidagi vorislikni ta’minlaydigan asosiy vosita bo‘lib, uni maktabda o‘quv predmeti sifatida o‘qitish tilning ta’lim-tarbiyaviy qimmatini yanada oshiradi. Adabiyotlarda til o‘qitish metodikasining tadqiqot predmetini ajratishga urinishlar istagancha topiladi. L.P. Fedorenko “ona tilini o‘zlashtirish qonuniyatlari va til bilimlarini bolalarga

o‘rgatish vositalarini” bu fanning tadqiqot predmeti sifatida ajratgan. L.P.Fedorenkoning ta’rifida ikki xil hodisa metodikaning tadqiqot predmeti sifatida qayd etilgan. Tilni o‘zlashtirish qonuniyatlari keng hodisa bo‘lib, u ona tili metodikasi fani doirasidan chiqishga olib keladi. Birinchidan, ona tili o‘quv predmeti sifatida ta’lim jarayonida o‘qitiladi. Tilni o‘zlashtirish qonuniyatlari, avvalo, tilning o‘z tabiatiga, urf- odat, an’analar, jamiyat a’zolari o‘rtasidagi muloqot, fiziologik va psixologik hodisalarga daxldor. Ko‘p qirrali, rangbarang jarayonlarga mansub hodisani ona tili metodikasining tadqiqot predmeti sifatida ajratish mantiqan to‘g‘ri bo‘lmaydi. Ikkinchidan, til bilimlarini bolalarga o‘rgatish vositalarini metodikaning tadqiqot predmeti shaklida tan olish, bu fanning harakat doirasini toraytirishga sabab bo‘ladi. Aslida esa, ona tili metodikasi va uning qobig‘ida shakllanayotgan ona tili didaktikasi didaktika o‘rganadigan hodisalarni xususiy holatlarda - ona tili o‘qitish nuqtai nazaridan o‘rganadi. Binobarin, ona tili didaktikasi umumiy didaktikaga o‘xshab, ta’lim jarayoni, ona tilidan ma’lumot va ta’lim mazmuni, ta’lim turlari, metodlari, tashkiliy shakllari, vositalari kabi muammolarning barchasi bilan aloqadordir.

Barcha o‘quv predmetlariga o‘xshab ona tili ham maktabda ta’lim jarayonida o‘rganiladi. Ta’lim jarayoni esa bola uchun tilni o‘zlashtirishning yangi shart-sharoiti bo‘lib, u makon va zamonda yuz beradi. Til ta’limining ma’lum sharoitda - ta’lim jarayonida amal qilishi, uni tashkil etish, boshqarish, nazorat qilishga oid hodisalarni ma’lum darajada osonlashtiradi, o‘quv tarbiya jarayonida uchraydigan stoxastlikni (kutilgan va kutilmagan, rejalashtirilgan va rejalashtirilmagan, muqarrar va tasodifiy hodisalar mavjudligi) chegaralash imkoniyatini beradi.

Ona tilidan qanday mashg‘ulot bo‘lmasin, o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro ta’siri ma’lum o‘quv materialiga yo‘nalgan. O‘qituvchi faoliyati (o‘qitish), o‘quvchilar faoliyati (o‘qish), bolalarning real o‘quv imkoniyatlariga mos o‘quv materialini ta’lim sharoitida o‘zlashtirishning barqaror uzvlari sanaladi. Ulardan birontasi qatnashmasa, ta’lim zuhur etmaydi. O‘qituvchi o‘rganilayotgan mavzu doirasida o‘z bilimlarini tushuntirish yo‘li bilan bolalarga ta’sir qilsa, o‘quvchilar o‘qituvchi tushuntirishini tinglash, savollarga javob izlash, topshiriqlarni bajarish yo‘llari bilan unga ta’sir qiladi. Ikki xil ta’sirning amal qilish natijasi o‘laroq, ta’lim ijtimoiy institutining alohida turi sifatida amal qiladi. [1;7].

O‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasining davlat tilidir. Fan yutuqlari, urf-odat, an’analar davlat tili vositasida e’zozlanadi, asraladi, avloddan-avlodga meros qilib qoldiriladi. Hayotning barcha sohasida to‘plangan ijtimoiy tajriba ona tili orqali o‘zlashtiriladi, ona tili vositasida o‘rgatiladi. Shu tufayli ona tili birinchi muallim sanaladi. Maktabda ona tilini o‘quv predmeti sifatida o‘qitish uning ta’lim-tarbiyaviy

ahamiyatini yanada oshiradi. Bola o‘zining ilk tasavvurlarini, ichki kechinmalarini til vositasida yuzaga chiqaradi. U o‘zini va o‘zgalarni, atrofdagi narsa-hodisalarni til yordamida taniydi, bilib oladi.

Maktabda til o‘qitish — uni o‘zlashtirishning tabiiy davomi bo‘lib, u bolalarning maktabga kelguncha hosil qilgan nutq tajribasi asosida tashkil etiladi.

Ona tili predmeti o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning fikrini yuzaga chiqarish shakllari (og‘zaki va yozma nutq), vositalari (tovush, harf, so‘z, gap, matn), usullarini (aytish va eshitish, gapirish va tinglash, o‘qish va yozish) egallashlari bilan qo‘shib olib borishning yetakchi omilidir.

Ona tili didaktikasining maqsadi o‘quvchilarda flkrlash mahsulini adabiy til me‘yorlari hamda nutq maqsadiga muvofiq, og‘zaki va yozma shaklda ongli, to‘g‘ri, ravon, ta‘sirchan bayon qilish qobiliyatlarini rivojlantirish qonuniyatlari, tamoyillari, vositalarini tadqiq qilishdan iborat.

Ona tili didaktikasi pedagogik fanlar sirasiga kirib, maktabda ona tili o‘qitishning mazmuni, mundarijasi, yo‘nalishlari, tamoyillari, vositalari, tashkiliy shakllarini o‘rganadi. U maktabda ona tili o‘qitish muammolarini tadqiq qilar ekan, qator savollarga javob izlaydi.

Nima uchun o‘qitiladi? Shu savol asosida maktabda ona tili o‘qitishning maqsadi qayd etiladi. Maktabda ona tili ta‘limining asosiy maqsadi bolalarda nutq madaniyatini tarbiyalashdir. Nutq madaniyati tarkiban bilim, ko‘nikma malaka, ijodiy faoliyat tajribasi va tilga oid munosabatlar tizimidan iborat.

Nega shunday o‘qitiladi? Bu savol ona tilini o‘zlashtirish jarayonida rioya qilinadigan qonuniyatlar, til o‘qitishning o‘zigagina xos me‘yoriy talablar — xususiy didaktik umda (prinsip)lar bilan daxldordir. Qonuniyatlar ona tili materiallarini o‘zlashtirish jarayonida takrorlanib turadigan universal bog‘lanishlardir. Bunday qonuniyatlar jumlasiga shakl va mazmun, og‘zaki va yozma nutq, til va nutq, nazariya va amaliyotning o‘zaro aloqadorligi kiradi. Qonuniyatlarga ko‘ra, til o‘qitish prinsiplari me‘yoriy talablar shaklida ishlab chiqiladi.

Nima o‘qitiladi? Ona tilidan ma‘lumot va ta‘lim mazmuni shu savolga ko‘ra aniqlanadi. Ma‘lumot va ta‘lim mazmunida tilning fonetikasi, leksikasi va grammatikasiga oid nazariy bilimlar hamda shu bilimlarga mos orfoepik, orfografik, uslubiy, punktuatsion, prosodik malakalar ko‘zda tutiladi.

Qanday o‘qitiladi? Ona tilidan ta‘lim metodlari, usullari, vositalari shu savol bo‘yicha o‘rganiladi. Ona tili ta‘limi qanday tashkiliy shakllar asosida amalga oshiriladi? Ona tili didaktikasi shu savol bo‘yicha ta‘limning tashkiliy shakllari (dars, uy ishi), turlarini (izohli, ko‘rgazmali, differensial, muammoli va sh.k.) yakka (individual), guruh, jamoa asosida tashkil etish muammolarini tahlil etadi.

Yuqoridagi savollardan ko‘rinadiki, ona tili didaktikasi didaktika o‘rganadigan muammolarning barchasiga xususiylik nuqtai nazaridan yondashadi. Tadqiq qilinadigan muammolarga ko‘ra, ona tili didaktikasi keng qamrovli fan bo‘lib, u maktabda tilning fonetik, leksik, grammatik tomonlari bo‘yicha nazariy ma‘lumotlarni o‘zlashtirish, nazariy bilimlar asosida bolalarda nutq malakalarini shakllantirish masalalari bilan shug‘ullanadi.

Ona tili metodikasining hozirgi taraqqiyot darajasida quyidagi muammolarni nazariya darajasiga ko‘tarish imkoniyatlari mavjud:

- maktabda ona tilini o‘zlashtirish qonuniyatlari, prinsiplari;
- ona tilidan ma‘lumot va ta‘lim mazmuni hamda ularni moddiylashtirish masalalari;
- ona tili mashg‘ulotlarida lingvistik tushunchalar ustida ishlash muammolari;
- ona tilidagi ta‘lim metodlari;
- lingvistik mashqlar, ularning qurilishi, tiplari;
- ona tilidagi dars tipologiyasi, tiplari hamda ularni tashkil etish texnologiyasi;
- ona tilidan nutq o‘stirish tizimi.

Tilning jamiyatda tutgan o‘rni, til va tafakkur hamda til va nutqning o‘zaro bog‘liqligi to‘g‘risidagi g‘oyalar maktabda ona tili ta‘limining nazariy asoslari sanaladi. Binobarin, ona tili didaktikasi davlatimizning til to‘g‘risidagi siyosatini amalga oshirish yo‘llari, vositalari, tashkiliy shakllarini ishlab chiqish, ularni maktab o‘qituvchilari faoliyatiga tatbiq etishda til va jamiyat, til va tafakkur, til va nutqning o‘zaro daxldorligi, aloqadorligi xususidagi qarashlar hamda tamoyillarga asoslanadi.

Til — ijtimoiy hodisa. U kishilarning eng muhim aloqalashuv va fikrlashuv qurolidir. Til jamiyat a‘zolarining tabiiy-biologik tuzilishlari, ijtimoiy kelib chiqishlaridan qat’i nazar, ularning barchasi uchun teppa-teng xizmat qiladi. Jamiyat rivojlangan sari, til ham rivojlanib, takomillashib boradi. Til kishilik jamiyati bilan bir paytda paydo bo‘lgan. Tilsiz jamiyat, jamiyatsiz til bo‘lmaydi. Til bo‘lmaganda, jamiyat a‘zolari o‘rtasida o‘zaro aloqa bo‘lmas edi. Kishilar o‘rtasida o‘zaro aloqa bo‘lmaganda, jamiyat a‘zolari uchun yetarli miqdorda moddiy ne‘matlar ishlab chiqara olmasdi. Til inson faoliyatini jamiyatning moddiy negizini yaratish vositasi — ishlab chiqarish qurollari bilan uyg‘unlashtiradi.

Inson — ijtimoiy mavjudot. Jamiyat til vositasida boshqariladi. Inson o‘z maqsad va orzularini tabiatdagi narsa-hodisalarga nisbatan belgilaydi. Shu maqsadni amalga oshirishda, ishlab chiqarish qurollaridan foydalanadi. Ishlab chiqarishni boshqarishga oid tajriba bir avloddan ikkinchi avlodga til vositasida meros bo‘lib qoladi. Bilim, tajriba til tufayli keyingi avlodning mulkiga aylanadi. Til jamiyatni

rivojlantirish quolidir. Til insonning har qanday faoliyati bilan bevosita bog‘langan. U shunday zaruriy aloqa quolidirki, bu qurolni puxta egallamasdan turib, ijtimoiy hayot va jamiyat to‘g‘risida to‘la tasavvur hosil qilib bo‘lmaydi. Shunday ekan, til yoshlarni ijtimoiy hayotning faol ishtirokchisi, jamiyatning ongli fuqarosi qilib tarbiyalash vositasidir.

Maktabda ona tilini o‘quv predmeti sifatida o‘rgatish - uning tarbiyaviy rolini oshirish, uni tarbiya quroliga aylantirish demakdir. Tilning ijtimoiy vazifalari va tarbiyaviy ahamiyatini faqat o‘qituvchigina emas, balki o‘quvchi ham sezsin, his qilsin. Kishining o‘zi uchun gapirib, o‘zi uchun yozmasligini, aksincha, kishilar uchun gapirib, kishilar uchun yozishini o‘quvchilar ijtimoiy zaruriyat deb anglamoqlari shart.

Maktabda til o‘qitilar ekan, til va jamiyatning o‘zaro bog‘liqligi to‘g‘risidagi quyidagi xulosalarga tayaniladi.

1. Til — kishilarning eng muhim aloqalashuv vositasi. Tilning aloqalashuv va fikr almashuv vazifasi uni puxta o‘zlashtirish zaminida yanada o‘tkirlashadi.

2. Kishilik jamiyati va til o‘zaro dialektik bog‘liqdir. Tilni mukammal egallash orqali o‘quvchilar jamiyatdagi o‘zgarishlarni qiynalmasdan tushunib oladilar.

3. Til — jamiyatni boshqarish va rivojlantirish quoli. Tilni atroflicha bilish tufayli o‘quvchilar jamiyat a‘zolarining ishlab chiqarish quollarini boshqarishga oid tajribalarini, moddiy ne‘matlarni ishlab chiqarish usullarini atroflicha bilib oladilar.

4. Til insonning faoliyati bilan uzviy bog‘langan. Tilni o‘rganish vositasida o‘quvchilar moddiy va ma‘naviy hayotning faol ishtirokchilari bo‘lib yetishadilar.

5. Til — jamiyat a‘zolarini tarbiyalash vositasi. Uning qonuniyatlari va grammatik qurilishini anglash bolalarda nutq qobiliyati va nutq madaniyatini shakllantirishda, estetik did va fahm-farosatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Til va tafakkurning o‘zaro munosabati masalasi fanda uzoq tarixga ega. Bu muammo yuzasidan o‘tkazilgan munozaralarda doimo quyidagi savollar o‘rta tashlangan:

— til va tafakkur bir narsami yoki ular o‘zaro bog‘langan, boshqa-boshqa narsalarmi?

— til va tafakkur doimo o‘zaro bog‘langanmi yoki tafakkur tilsiz, til tafakkursiz zuhur etadimi?

— agar til va tafakkur alohida-alohida hodisalar bo‘lib, ular o‘zaro bog‘langan bo‘lsa, fikrlash jarayonida tilning, so‘zlash jarayonida tafakkurning roli qanday?

Qadim zamonlardan toki hozirgi kunlarga qadar olimlar shu savollar ustida bosh qotiradilar. Antik faylasuflar o‘zlarining logos-koinot to‘g‘risidagi ta‘limotlarida «so‘z va fikr borliqni birgalikda ifodalaydi» degan xulosani

chiqarishgan edi. Yunon faylasufi Aristotel «til va tafakkur o‘zaro aloqador ikki narsa» deb talqin qiladi. So‘z narsalarni tasavvur etish ramzi, yozuvni so‘zlarning ramzi shaklida qayd etadi. Ammo u tafakkur qonda paydo bo‘ladi deb, tafakkurning fiziologik zaminini noto‘g‘ri tushuntiradi. Gippokrat tafakkurni bosh miya bilan bog‘laydi, o‘zaro so‘zlashuv jarayonida nafas olishni e‘tiborga olib, «fikir kishi ongiga havo orqali kiradi», deb yozadi.

Rus olimi A.A.Potebnya so‘z va tafakkurning o‘zaro munosabatini tahlil qilib, shunday xulosa chiqaradi: til tayyor fikrlarni ifodalash vositasigina emas, balki u fikrni tug‘diruvchi hamdir. A.A.Potebnya fikrlash jarayonida so‘zning rolini juda to‘g‘ri ko‘rsatadi. Inson so‘z vositasida fikrlaydi. Fikir so‘z vositasida olg‘a siljiydi.

Til tafakkur bilan bevosita bog‘langan. Tilni tafakkursiz, tafakkurni tilsiz rivojlantirib bo‘lmaydi. Binobarin, ona tili mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning nutqini o‘stirish uchun qilingan har bir ish bolalarning tafakkurini o‘stirish omili ham sanaladi. Shu tufayli, ona tili ta‘limida o‘quvchilarning nutqini o‘stirish ona tili didaktikasining dolzarb muammosi hisoblanadi.[1;12].

XX asrning I choragida tilshunoslik fani erishgan ulkan muvaffaqiyatlardan biri — til hodisalarini o‘rganishga sistem-struktur yondashish metodologiyasining kirib kelishi bo‘ldi. Til hodisalariga sistem-struktur yondashish metodologiyasi shveytsar tilshunosi Ferdinand de Sossyurning 1916-yilda nashr qilingan «Umumiy tilshunoslik kursi» nomli asarida asoslangan edi. U tilshunoslik fani tarixida birinchilardan bo‘lib, til va nutq masalalariga alohida-alohida qarashni, til hodisalari tarixiy taraqqiyotini diaxroniya, uning hozirgi ahvoli sinxroniya to‘qnashuvida tahlil etishni asosladi. Hozir qator o‘zbek tilshunos olimlari o‘zbek tilshunosligi masalalarini sistem struktur lingvistika nuqtai nazaridan o‘rganayotgan bo‘lsalar-da, maktab o‘qituvchilari, hatto tilshunos olimlar orasida ham til va nutq hodisalarini o‘zaro ajratmaslikka moyillik uchrab turadi.

Ona tili didaktikasining asosiy vazifalaridan biri, tilshunoslik fani erishgan yutuqlarga tayanib, til va nutqning dialektik bog‘liqligi hamda ularning farqlarini ajratishga yo‘nalgan o‘qitish tizimini asoslashdan iborat. Tilni o‘quv predmeti sifatida o‘qitishning hozirgi-amaldagi tajribasida tildan, til haqidagi tasavvurlardan, ta‘rif va qoidalardan nutq amaliyotiga qarab borish yetakchi g‘oya sanaladi. Til hodisalariga sistem-struktur yondashish metodologiyasiga asoslangan o‘qitish tizimida nutqdan tilga qarab borishga moyillikning ustuvorligi tan olinadi. Bunda til va nutqning o‘zaro dialektik aloqasiga, ularning farqlariga rioya qilinadi.

Ta‘limda og‘zaki va yozma nutqning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, ularning o‘zaro aloqadorligiga rioya qilish nihoyatda zarur. Grammatika mashg‘ulotlarida nutq maqsadiga muvofiq so‘z tanlash yo‘llarini o‘quvchilarga

o‘rgatish, so‘zlarning ma‘nolarini ochish orqali bolalar to‘g‘ri nutq tuzish sirlarini egallab boradilar. O‘quvchi nutq maqsadiga muvofiq so‘zlarni qancha tez tanlay olsa, nutq faoliyatida shuncha faol qatnashadi. Maktab grammatikasini izchil o‘rganish natijasida o‘quvchilarning nutq jarayonida faol qatnashishlarini ta‘minlaydigan nutq qobiliyatlari tarkib topadi.[1;19].

Adabiyotlarda til o‘qitishda ikki narsa: nazariy bilimlar, nazariy bilimlarga oid hosil qilinadigan malakalar hisobga olinadi. Ammo bolada kishilar bilan aloqa qilish vositasida yoshligidan shakllana boshlagan, maktabda taraqqiy ettirilishi lozim bo‘lgan uchinchi narsa - nutq qobiliyati e‘tibordan chetda qoladi. Shunday o‘qitish tizimini yaratish kerakki, tildan beriladigan nazariy bilim, hosil qilinadigan malakalar, bir tomondan, bolalarda mavjud bo‘lgan nutq qobiliyatlariga mos bo‘lsin, ikkinchi tomondan o‘quvchilarda mavjud bo‘lgan qobiliyatlar taraqqiyotiga samarali ta‘sir etsin.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi asosida davlat ta‘lim standartlarining ishlab chiqilishi, umumiy o‘rta ta‘lim yo‘nalishi, maktab ona tili va adabiyoti o‘qituvchilari oldiga ulkan vazifalarni qo‘ymoqda. O‘sayotgan avlodning mustaqil va ijodiy fikr egasi, ixcham va go‘zal nutq sohibi, nutqiy sharoitni to‘g‘ri baholay oladigan tadbirkor, vatan taraqqiyoti uchun xizmat qiladigan, ma‘naviy barkamol kishilar bo‘lib yetishishni ta‘minlash – umumiy o‘rta ta‘lim maktablari ona tili ta‘limining bosh maqsadi hisoblanadi. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablari ona tili ta‘limining asosiy maqsadi – bu kommunikativ savodxonlikni rivojlantirish, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, qiroat va suxandonlik san‘atidan boxabar, og‘zaki nutq va matn yaratish ko‘nikmalarini mukammal egallagan ma‘naviy barkamol shaxsni tarbiyalab yetishtirishdan iborat. Buning uchun ona tili o‘qituvchilari:

1) *o‘quvchilarning tevarak-atrofdagi narsa-buyum, hodisalar va ularning ijtimoiy mohiyati to‘g‘risidagi tasavvur doirasini kengaytirish;*

2) *ularda mazkur narsa-buyum va hodisalar orasidagi sabab, shart, oqibat, qarama-qarshi munosabatlar, to‘g‘ri va teskari aloqani aniq farqlay olish, voqea-hodisalarni analiz va sintez qila olish, ularni og‘zaki va yozma holatlarni nutqiy vaziyat taqozosiga ko‘ra aniq va o‘rinli tasnif qila olish ko‘nikmalarini shakllantirish;* 3) *o‘z ilmiy iqtidori, bilimi, ularni amaliyotga joriy etish orqali qo‘lga kiritgan ijobiy natijalarni boshqalarga ham yetkaza bilish malakalarini rivojlantirish ustida ishlashlari lozim.*

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Roziqov O, Mahmudov M, Adizov B, Hamroyev A. Ona tili didaktikasi. T., Yangi asr avlodi, 2005 yil.

“TURKIY XALQLAR ADABIYOTIGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMOLAR, OMILLAR, YECHIMLAR” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

2. “Lingvodidaktikaning dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro konferensiya materiallari to‘plami. Toshkent: ToshDO‘TAU, 2022.
3. Muxitdinova X.S. O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish metodikasi. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2023
4. Muxitdinova X., Madjidova R., Shokirova S. O‘zbek tili. Toshkent: Ilm-Ziyo, 2013.
5. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. –T.: Noshir, 2009.
6. Muxitdinova X.S. O‘zbek tilini o‘qitishning ilmiy-metodik asoslari (monografiya). - T.: VNESHINVEST, 2021.
7. Kadirova M.N., Innovative methods for improving the methodology of teaching folklore in literature lessons. AmericanAcademicpublishers, volume05, issue05, 2025. [INNOVATIVE METHODS FOR IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING FOLKLORE IN LITERATURE LESSONS | International journal of artificial intelligence](#)
8. Маҳбуба Қадамбоевна Ўразбаева. АЁЛ ХАРАКТЕРИНИ ОЧИШДА БАДИИЙ НУТҚНИНГ ЎРНИ. GOLDEN BRAIN. RAIN ISSN: 2181-41 20. 23.01.10. 193-199- 6. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1179>
9. Burhanova, Feruza. "Nazar Eshonqulning ilm-ma'rifat, kitobxonlikka doir qarashlari." *Konferensiyalar/ Conferences*. Vol. 1. No. 12. 2024.
10. RAJABOVA, Hulkar. "Qissada ekzistensial qahramon va uning jonzodlar bilan yashash motivi (Shuhrat Matkarimning “Maqar” qissasi misolida)." «ACTA NUUZ» 1.1.2. 1 (2025): 318-320.
11. Omanova, M. A. (2020). Updating views on literary heroes and glory in the novels of the period of independence. *Novateur publications JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 6(10), 415-419.
12. Abdujamilovna, Kalandarova Dilafruz. "Attitude to uzbek folklore in the research of karl reichl." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 500-503.
13. Atabayeva G.F. The sign content of “Ffu” novel // *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, USA*. 2022. – P.139-142. (Impact Factor - 8.0).